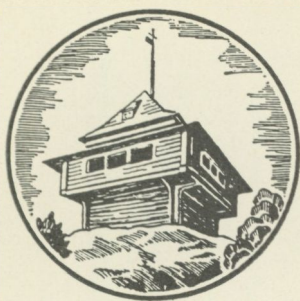

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1947**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1947

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM • GÖSTA BERG • ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslaget: Kåsa med året 1681 och ätterna Kurcks och Kags vapen, åsyftande landshövdingen i Skaraborgs län, friherre Gabriel Kurck, och hans maka Beata Kagg. Denna typ av dryckeskärl är föremål för en undersökning av A. Hirsjärvi (sid. 57). Nordiska museet 5,129.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1947
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

JÄMTLÄNSKT KYNNE

TAL PÅ SKANSEN VID JÄMTLANDS DAG DEN 4 AUG. 1946

av Per Nilsson-Tannér

I dag har Jämtland bänkat sig på sadelplats i den svenskhetens högborg, som heter Skansen. Jämtland kommer att besjungas i tal och ton och många mer eller mindre förskingrade och icke förskingrade jämtar har lockats att mitt i högsommar-Sverige möta upp kring hembygdsbegreppet, sådant det under några festliga timmar utformas på denna plats.

Kära jämtar, jämtar hemifrån och jämtar bortifrån. När jag i dag har fått äran att med några ord uppehålla mig vid och kring själva föremålet för vår fest, vårt gemensamma Jämtland, så ligger det frestande nära att peka enbart på allt det stora vi gemensamt uträttat, som våra fäder genom århundraden uträttat och som vi tror oss kunna uträtta i kommande tider. Det ligger frestande nära också att peka på vårt gamla kulturarv och säga några speciellt erkännsamma ord härom. Det är mycket som borde sägas, men på den korta tid som står mig till buds, vill jag i stället uppehålla mig vid och kring oss själva, med vårt kynne, med våra bättre och sämre sidor.

När vi i fjol sommar begick 300-årsminnet av vårt definitiva försvenskande genom freden i Brömsebro, varigenom Jämtland för tid och evighet — får vi hoppas — blev svensk besittning, fick vi på utställningen i Östersund en både över-skådlig och övertygande repetition av vårt historiska vetande. Vi fick veta, att vi bodde i en gammal bygd; i montrar och salar visades bilder och blad ur vår gamla historia. Vi såg den fem-, sextusenåriga pilspetsen från Offerdal, vi kastades tillbaka mot hisnande perspektiv genom att ställas öga mot öga

med mammutoxen från Pilgrimstad, vi fick en uppfattning om hedendomen och tidsbegreppen genom hållristningsfragmentet från Ånnsjön; sägnernas och kristendomens inbrott illustrerades med bl. a. sägnen om Stenen i Grönan dal. Fynd av många slag berättade om vår besvärliga och mödosamma utveckling, om vår strävan till förkovran i praktiska ting och rent intellektuellt. Vi fick göra en lärorik och fängslande vandring genom tiderna i fred och ofred, vi så att säga växte ihop med vår egen historia, så att vi, när rundvandringen äntligen var slut, bar med oss hem ett nytt litet arv av samhörighetskänsla. Kanske var det en och annan av oss, som började att ställa vissa saker i ett inre sammanhang, man kanske sporde efter vissa egenheter i vårt kynne, efter vissa typiska släktdrag hos oss jämtar. Måhända var det några, som trodde sig få ett svar.

Det var kanske någon som hört uttrycket vigilansare nämnas, det fanns kanske någon som irriterats av påståendet, att jämten brukar vända kappan efter vinden. Här hade han gått i utställningskorridorerna och erfarit hur märkligt skiftande vår historia varit, hur vi ena gången lydde under danska kronan, medan vi den andra skattade till kungahuset i Svea rike. Vi som upplevat vår egen tids alla underliga förvecklingar av äganderätt och härskarmakt, vi borde lättare än någon annan generation ha möjlighet att förstå de gamla jämtarna. Det var ett fredligt nybyggar-, fiskar- och jägarfolk. De hade satts att krama saften ur en njugg, frostig och fattig landsända. De hade inget intresse av att regera, de ville leva och arbeta, och när de som regerade blev nyckfulla och istadiga, gällde det att vända den sidan till, som verkade minst skrovlig.

Jämten byggde upp sitt land under osäkra förhållanden. Han gick med sin hacka under oroshimlarna och glyttade efter vädret i morgon. Han fick inte dalkarlens envetna tjurighet i ryggbastet på det sättet, han fick inte heller hälsingens öppna blick och spelande temperament. Han blev en försiktig man, som lade sina ord med förstånd, och lät han gallan flöda, så flödade den så att det sved, utan att han själv kunde antastas för annat än tvetydigt tal.

Och så blev då jämten svensk. Han kom för första gången i personlig kontakt med den högsta överheten, med kungamakten, med den världsliga gudsnåden när Karl XI besökte hans avlägsna landsända. Och då fann han till sin förvåning, att kungamakten kröntes av en livslevande människa, en människa, som man med undertryckande av all sin tillbakadragenhet och rädsla kunde klaga hos, som man fick tala med, som man kunde vinna rättvisa hos mot fogdar och utpressare. Det var raka motsatsen till tidigare erfarenheter, då överheten var tumskruben och skatteuppbörden, bondeplågaesystemets personifierade maktbegrepp. Här klagade man och fick rätt, här fick man för första gången i tillvaron en högsta instans, en värnare av äganderätt och frihet. Och jämten blev varm i sin själ — ja, det dröjde inte länge förrän jämten blev v a r m t s v e n s k i sin lurviga nybyggarsjäl.

Det hände förunderliga ting på en mansålder. Den stora provinsens folk försvenskades så snabbt och så övertygande, att då Karl XII ledde svenska bönder — nödtorftigt maskerade i soldatrockor — mot de gamla blodsfränderna på andra sidan gränsen, så hade jämnterna hunnit bli fullgoda svenskar! Och sen dess har det inte varit något fel med svenskheten hos denna unga svenska provins. I många avseenden är den mer svensk än de ursvenska provinserna, i många stycken står den i särklass när det gäller patriotism och fosterlandsanda. Det har växt upp en bondeadel i dessa fjälldalar, som är så innerligt kopplad till tradition och minnen, att självaste Artur Hazelius fylldes med beundran inför det han såg och upplevde den gången han utförde sitt märkliga fältarbete för Skansen.

Jämtland är de stora skogarnas land, och när skogarna kom till ekonomiskt värde, började en ny tid i Jämtland. Också den kom att utöva sitt inflytande, när det gällde att skapa karaktärsdrag och lynne. Det har talats om lättsinne och spekulation, när det gällde jämtarnas skogstid. Man har berättat om bönder som sålde sina skogar och blev herremän så länge pengarna räckte, och det ligger kanske något i detta. Det kom mycket pengar sköljande över provinsen, pengar som snabbt försvann

och lämnade en tomhet efter sig, som fick stundtals deprimerande karaktär. Jämten hade lärt sig att tjäna pengar lätt och lekande, hans sinne blev i någon mån avtrubbade, han förlorade något av lusten att slita och släpa på lång sikt. Han fick håg för affärer, han ville ha pengarna i hand på en gång, men han var inte heller rädd att släppa i väg dem på en gång. En gammal håg för färderesor fick under skogstidens klang- och jubelår ny näring. Det passade utmärkt att förena rikedomerna med affärsresor, och det var ingen motbjudande sak att åka i färdskrinna från kust till kust, till Sundsvall eller Trondheim, till Sollefteå eller Falun. Det blev ett omväxlande liv, och det hjälpte föga, att nationalekonomer av facket svängde färlan över formännens huvuden! Man tog då som nu inte större och starkare intryck av lärt folk, än man ansåg lämpligt.

Alla dessa olika "tider" är för länge sedan förbi. Genom järnvägen och på annat sätt har Jämtland kommit närmare Sverige i övrigt, dess avskilda belägenhet märks inte längre så mycket, man har inte längre möjlighet att hålla sig till provinsnärningar eller odla speciella karaktärsdrag. Man har inlemmats i det stora hela, nivellerats, utjämnats, tagit intryck och blivit en träget arbetande medlem av folkhemmet.

Mycket har detta arbete lämnat efter sig i synlig måtto. På några mansåldrar har skogslandet Jämtland blivit en jordbruksprovins, med många föregångsmän inom olika områden. Av naturliga förutsättningar har man icke kunnat tävla med en del andra provinser i stort sett, men inom vissa avsnitt, beträffande speciella förhållanden, har man hävdats på ett sätt som ingivit respekt.

Men ännu finns det mycket att uträtta. Den stora utjämnings järnvält är ännu i full och livlig verksamhet. Med eller mot vår vilja dras vi alla in i ett system, vi länkas in i en kedja av uppgifter, vi tvingas att specialisera oss, men framförallt utnyttja alla tillgångar och alla möjligheter för att kunna hävda oss i konkurrensen.

En gång trodde också vi jämtar själva, att vi bodde och byggde i ett fattigt land. Allteftersom åren gått och förhållan-

dena utvecklats, har vi mer och mer kommit att ändra åsikt på den punkten. Vi har visserligen sett våra skogar glesna, våra fjäll har ännu icke öppnat sina portar till några okända skattkamrar, men våra vattendrag har i stället skänkt om också icke oss, så dock Sverige utomordentliga tillgångar. Indalsälven, själva kroppspulsådern i vår provins, har blivit ett kraftverkens vattendrag i långt högre grad än något annat vattendrag i Sverige. Ett pärlband av kraftstationer, förstärkta genom ett omfattande och gigantiskt sjöregleringssystem — som icke kunnat undgå att öppna svidande sår i vår landskapsbild — skänker svensk industri, svensk samfärdsel så enorma resurser, att knappast gemene man har möjlighet att göra sig en föreställning härom.

Vi urjämtar, som kanske läser om allt detta i vår tidning vid det matta skenet från en fotogenlampa, medan vi lyssnar till forsbruset utanför fönstret eller — vad värre och vidrigare kan vara — hör hur kraftledningarnas kabelknippen spinner över takåsen, vi har ibland känt en hemmagjord, grov och bondsk ilska anfäktat oss, men vi har lugnats av de styrande och ställande, som har klokskap och omtanke om oss och vårt. Vi har emellertid icke så helt förstummats i vårt innandöme, att vi godkänner allt och skriver under på allt. Men däremot tror vi nu som alltid på den högre rättvisa, som med tiden skall göra vår tillvaro gudomlig och som, om det också dröjer någon mansålder, slutligen kommer att ge oss ersättning i sådan utsträckning, att vi får resurser att göra något åt oss själva med forsens mäktiga kraft, skapa om vår bygd, förbättra våra levnadsvillkor, ge oss ett behagligare, modernare, rörligare liv — om nu detta är något att be om.

Nej, något fattigt land är inte Jämtland för den som guld begär. Och begär man annan valuta än klingande mynt, så har Jämtland också i det fallet ett och annat att bjuda. Säg ingenting illa om turist-Jämtland. Det är ett Jämtland som skänkt glädje och vederkvickelse, hälsa och krafter åt hundratusenden utslavade och tröttkörda svenskar och annat gott folk. Det är en tillgång — inte bara pekuniärt — att ha en vacker hembygd,

att kunna återvända till barndomens fjäll och skogar, fäbodvallar och blomsterängar. Att kunna gå med myltkorgar i fjället eller metspö vid skogssjön, att kunna sitta med slutna ögon och bara drömma om detta som etsade fast sig på ögat den gången man var ung och romantisk i livet och veta, att detta fagra, det finns kvar, det har överlevat alla krig och våldsregimer, det har troget och snällt stått och väntat på dig och mig när helst vi behagat återvända.

Och vi jämtar plägar återvända. Och återvänder vi inte, så är det något fel med oss, ett allvarligt fel, som vi ska söka bot för. Livet är skönt med alla moderna bekvämligheter, med allt större välstånd, med allt större inflytande där livet snurrar sin eviga karusell. Javisst! Men den dag de moderna bekvämligheterna och det höga välståndet blir själva syftet och ändamålet i livet, då har någonting tystnat längst därinne. Då är det en kvirrande källa, en källa som var släkt med livet själv, som har sinat ut och dött. Då är det tråkigt i livet.

Livets källa porlar under hjärteroten till den gran, där barndomens stuga står. Den som blir så vilsen ute i världen, så stor i egna ögon, så mäktig och upphöjd av framgången i livet, att han glömt att lyssna till den källan, den är det uppriktigt synd om.

Jämtland var kanske fattigt, styckevis är det kanske fattigt alltjämt, jämtan är i många avseenden en man för sig, lite egen, lite nyckfull, lite kantig mot grannarna. Visst ser vi det och visst vet vi det.

Men vi, som har alla våra innersta trådar kvar i detta landet, hos detta folket, vi överser med detta. Ja, vi är stolta, både i dag och i morgon, att vi kommer från och alltid hör till detta Jämtland.